

ВСТУП

Практично всі філософські пошуки мають гуманістичну спрямованість, тобто головним предметом філософських роздумів є людина та сенс її існування у світі. Хто я? Для чого живу? В процесі історії на «філософський Олімп» виходили різні мислителі, пропонуючи свої відповіді на ці запитання. Таким чином, за принципом маятника становище людини у філософії постійно коливалось: від тотального панування в антропоцентризмі — до повного підпорядкування в теоцентризмі чи космоцентризмі. Однак, чи існує у філософії єдина правильна відповідь, сказати, мабуть, не зможе ніхто. Людина — це істота, яка своїми діями створює власну історію, чим формує й сама себе, відповідно уявлення про сенс її життя складаються в процесі її ж діяльності і залежать від її світорозуміння, соціального становища, конкретного історичного тла тощо. Тому це питання кожен повинен ставити сам до себе, і відповідь повинна народитись в процесі особистих пошуків.

Людина — це також єдина істота, котра усвідомлює свою смертність, з чим також пов'язані питання про зміст і мету життя. Лише знайшовши відповіді на ці запитання, людина може змиритися з думкою про скінченність її індивідуального буття. По суті, людина живе і діє як людина лише тоді, коли знає відповідь на ці фундаментальні питання, інакше вона діятиме інстинктивно, плывтиме без компаса, а тому, хто не знає своєї цілі, жоден вітер не буде попутним. Таким чином, питання про сенс життя — одна з найважливіших проблем філософії, теології та художньої літератури. Та перед тим, як розглядати безпосередньо питання сенсу життя людини, ми повинні зрозуміти, якою є природа людини, її сутність.

Звичайно, ми не зможемо оглянути весь спектр цих пошуків людством у форматі нашого дослідження, а тим більше ми не намагатимемось дати свою відповідь на ці запитання. Наше завдання — порівняти результати пошуків двох визначних мислителів: австрійського психолога, психіатра та філософа Віктора Франкла та польського теолога і філософа Кароля Войтили (папи Івана Павла II). Об'єктив зацікавлень двох авторів так чи інакше торкається обох згаданих проблем, щоправда, в різних пропорціях: Франкла більше цікавило саме питання про сенс життя людини, а Войтила більше акцентував увагу на питанні сутності людини. Віктор Франкл виділяється в світі психології саме дослідженням проблеми сенсу, яка, по суті, належить також й до царини філософії, а також наближається до площини духовності. Щодо Папи, то його феноменологія близька до екзистенціалізму Франкла, хоча вони вибрали й різні підходи: Папа виходить, «стартує» з духовно-богословської площини, а Франкл — наближається до них, виходячи з психології. Цей «дотик» філософії, психології та духовності й сприяв вибору саме цих двох авторів.

Наша праця складається з двох розділів, поділ на які базується згідно з висвітленими проблемами: проблема особи людини та питання сенсу життя людини. Перший розділ має більш загальний, інтродукційний характер і висвітлює погляд філософів на особу людини в принципі, її «складові» та специфічні особливості. Загалом вся праця досить детально поділена на підрозділи та пункти з метою кращого орієнтування в матеріалі,

зокрема перший розділ складається з чотирьох підрозділів, перший з яких присвячений загальному огляду антропологічних поглядів Франкла і короткому висвітленню концепції «особа-вчинок» Войтили. У другому підрозділі ми розглядаємо поняття трансценденції Войтили та самотрансценденції Франкла, порівнюючи їх спільні та відмінні риси. В наступному — ми виокремлюємо із рефлексій мислителів свободу як конститутивний елемент людини, порівнюючи їх підходи в розумінні цього поняття. А в останньому, четвертому, ми висвітлюємо поняття «відповідальність» як діалектичну пару свободи, порівнюючи погляди Віктора Франкла та Кароля Войтили.

Другий розділ, як ми вже зазначили, стосується пошуку сенсу життя людиною. Він поділений на три підрозділи, в першому з яких розглядаються помилкові на думку авторів варіанти сенсу життя людини. В такий спосіб ми пішли методом «від зворотного», тобто викреслили хибні сенси, щоб в наступному підрозділі висвітлити позиції мислителів в контексті автентичних пошуків. А в третьому підрозділі другого розділу ми розглядаємо страждання людини, де питання сенсу набуває особливої гостроти. Життя обидвох філософів пронизане болем та стражданнями. Віктор Франкл, наприклад, проміжок між 1942-1945 рр. провів у фашистських концтаборах, втративши в цей же період дружину та батьків. Великою мірою, всі його пошуки сенсу й базуються на таборовому досвіді. Кароль Войтила до двадцять першого року життя втратив обох батьків, брата та сестру. Крім того, переживання Другої світової війни спонукало його до написання цілої драми «Йов», яка була певними роздумами над темою страждань. Варто також згадати замах на папу 1981 року та хворобу Паркінсона, що також було лабораторією для пошуків відповідей на питання про сенс страждань. Таким чином, і Франкл і Войтила — не «кабінетні» філософи, роздуми про страждання котрих базуються на прочитаних книгах, а люди, котрі пройшли, більшою чи меншою мірою, пекло страждань, тому можуть адекватно висловлюватись на цю тему.

Проблемою при написанні нашої праці є невелика кількість критичних досліджень авторів та відсутність прямого порівняння їх досліджень, в чому, до речі, і є новизна нашої дипломної праці. Зважаючи на саму тему нашої дипломної праці, основними джерелами стали твори Віктора Франкла, зокрема збірка праць *Человек в поисках смысла та осмыслення таборової реальності — Сказать жизни «да»*. Психолог в концлагере, і твори Кароля Войтили: *Osoba i czyn [Особа і вчинок]*, збірка *Metafisica della persona [Метафізика особи]*, з якої, найперше, нас цікавив твір *Amore e responsabilita [Любов та відповідальність]*, а також Апостольське послання *Salvifici doloris [Спасенного болю]*, на базі якого ми розглядали позицію Папи щодо сенсу страждань.

У дипломній роботі використано аналітичний метод для аналізу джерел. А висвітлюючи спершу рефлексії Франкла, ми застосовували синтетичний метод для поєднання його досліджень із творами, як правило, сучасників (Сартр, Гільдебранд, Гессен, Бердяєв, Лоський, Гайдегер тощо), з метою демонстрації актуальності піднятих питань в добу мислителя. Звичайно, ми не могли оминати й Фрейда, котрий мав вплив на формування Франкла, а також Юнга і Фромма, котрі також в свій час сиділи на лавах школи Фрейда. Ми також звертались до досліджень відомих психологів Олпорта та Роджерса з метою ширшого розкриття поставлених питань. Та питання ці не зародились із вакууму, а органічно виплили із рефлексій минулих поколінь, тому в нашій праці також цитуються славні попередники Франкла: К'єркегор, Спенсер, Ніцше, Кант, Вольтер, Спіноза, Паскаль тощо. Ми також цитуємо й художніх авторів: Гете, до творчості якого звертався й сам Франкл, а також Ремарка, Екзюпері, щоб продемонструвати, що підняті питання не

є монополією філософії, але перебувають в об'єктиві зацікавлень багатьох, зокрема тих, які самі пройшли життєві випробування (Світова війна тощо). Окремо хочеться відзначити сучасного проповідника, мотиваційного тренера Ніка Вуйчича, котрий народився без кінцівок, тому його пошуки сенсу життя чи певних подій, на нашу думку, слугують додатковим джерелом для кращого висвітлення теми дослідження. Щодо рефлексій Кароля Войтили, то його думку ми подаємо вже певним субстратом, а також крізь призму праці Рокко Бутільйоне *Mysl Karola Wojtyły* [Думка Кароля Войтили], після чого безпосередньо порівнюємо із думкою Франкла, де, очевидно, фігурує порівняльний метод.

Наша робота не претендує бути вичерпною відповіддю на цю тему, але є, радше, спробою сфокусувати об'єктив сучасників на важливість та актуальність питання сенсу життя й сьогодні на прикладі Віктора Франкла та Кароля Войтили. Однак сподіваємось, що наше дослідження стане поштовхом і певною базою для подальших ідей та наукових пошуків.

ВИСНОВКИ

Наша дипломна робота є спробою порівняння філософського розуміння сенсу життя Віктором Франклом та професором Каролем Войтилою. В нашій праці ми намагались також пов'язати їх дослідження із дослідженнями їх сучасників, попередників, а також деяких сучасних авторів з метою демонстрації неперервності та тяглості проблематики пошуків сенсу життя. Дійсно, ця тема знаходиться в об'єктиві зацікавлення багатьох. Вже з перших сторінок нашого дослідження ми переконались, що працям мислителів притаманні різні акценти: Франкл детально розглядає поняття сенсу життя загалом, а також страждань, смерті, окреслює труднощі та помилки у пошуках тощо, в той час як Войтила більше цікавиться людиною та її співвідношенням із вчинком, розглядає людину мовби крізь її «акциденції» — вчинки. Однак в працях обох філософів знайшли місце рефлексії на дві ці проблематики: проблему людини та проблему сенсу життя, які й стали об'єктами досліджень першого та другого розділів відповідно.

Без розуміння того, ким є людина, ми не зможемо зрозуміти, яким є сенс її життя, тому в рамках першого розділу ми намагались висвітлити позиції двох мислителів щодо царини людини і в кількох словах їх порівняти. Перший розділ, таким чином, немов би створив фон всього дослідження, окреслив його поле. Конкретизуючи, в першому розділі ми акцентували увагу на трьох термінах, яким присвячені три останні підрозділи відповідно: трансценденція, свобода, відповідальність. По суті, обидва автори виокремили їх як фундаментальні у розумінні глибини людини.

Щодо трансценденції, то вона вказує на можливість виходу за межі суб'єкта, на вихід за межі того, хто пізнає, в напрямку на об'єкт, що дозволяє людині віддаватися служінню цінностям та актуалізації сенсу життя. Без трансценденції неможливо було б говорити про реалізацію сенсу в принципі. Свобода — це база, обов'язкова умова в розгляді людини. Без свободи немає особи, однак — це не свобода від об'єктів чи цінності, а навпаки — свобода для них, хоча й зі збереженням незалежності в інтенціональній сфері. Діалектичною парою свободи є відповідальність. Свобода без відповідальності — свавілля, однак й відповідальності без свободи немає: я відповідальний лише за те, що вчинив вільно [свобідно], тобто говорити про відповідальність означає мати на увазі

також і свободу, і навпаки.

Другий розділ ми розпочали із відкидання хибних на думку мислителів підходів у пошуках сенсу життя. Тут значний вклад зробив В. Франкл, адже цей аспект безпосередньо стосується основної теми його праць — сенсу життя. Самореалізація, задоволення статевих потреб, хімічні засоби чи навіть народження дитини є помилковими відповідями на питання про сенс життя. Папа не підходить до цього питання так систематично, натомість він розглядає конформізм, індивідуалізм та тоталітаризм як неавтентичні стани людини, перебуваючи в яких вона обов'язково збочить у пошуках сенсу життя. Згодом ми розглядали питання сенсу життя. Загалом, австрієць розглядає його в контексті особистого пошуку, який відбувається тільки через самопізнання. Пошуки сенсу життя є причиною багатьох людських проблем та неврозів, що спонукало Віктора Франкла «створити» логотерапію, завданням якої є відкрити всю палітру можливих сенсів людині в пошуках. Однак логотерапія не дає конкретні відповіді, а є, радше, каталізатором. Таким чином, Франкл не конкретизує, в чому полягає сенс життя, а залишає ці пошуки самій людині, подаючи для цього певні ключі. Натомість філософ Кароль Войтила все своє дослідження розвиває крізь призму відповідальності перед Господом, вважаючи життя виконанням місії Всевишнього, що дає право визначити сенс життя на базі слів Самого Господа. Сенсом життя Папа вважає Любов, Якою є Христос. Як ми можемо пізнати Христа [сенс життя]? Через любов, суть якої — самовіддача. Особистість може віддати себе іншій: людині, Богові, в результаті чого формується істинний вид любові — жертвна любов. Тобто реалізація сенсу життя — через вихід із себе в любовному служінні іншим.

Останнім елементом нашого дослідження є пошуки сенсу страждань. Франкл у своїх дослідженнях наголошує на особистому пошуку сенсу страждань, що, зрештою, характерно для всієї його логотерапії, а Войтила співвідносить площину людських страждань із особою Ісуса Христа, що, аналогічно, є характерним для його філософських пошуків сенсу. Новизною Папи є аспект участі людини через страждання у Відкупленні Христа, яке вже звершене, але відкрите до участі інших в любові. Такої думки Франкл не допускає із відмінного розуміння Бога.

Наша спроба порівняти їхні філософські погляди є в певному сенсі новаторською, в чому полягає її цінність. Порівнюючи дослідження мислителів, ми не просто висвітлили їхні думки, але намагались визначити ключі, які допомогли б і сучасній людині у пошуках сенсу життя чи конкретної події, адже екзистенційна фрустрація є актуальною й у нашому столітті. Філософські погляди Кароля Войтили можуть бути задовільною відповіддю для християнина, однак Віктор Франкл у вигляді логотерапії подає нам прекрасний засіб для допомоги тим, хто ще не зустрівся з Христом: невіруючим чи маловіруючим, адже й завданням філософії є шукати відповіді на «вічні» запитання, зокрема на питання про сенс. В цьому ключі їхні думки гармонійно взаємодоповнюються. Одночасно необхідно зазначити, що наша праця не претендує на вичерпність тематики сенсу життя. Ми лиш намагались порівняти погляди двох великих мислителів, однак світова філософія «породила» ще багатьох, котрі присвятили своє життя творчим пошукам відповідей на ці запитання. Сподіваємось, що наша праця стане поштовхом для інших у продовженні дослідження царини людини і сенсу її життя та зможе послужити для них певною синтетично-аналітичною інформаційною базою, адже здобутки Віктора Франкла та Кароля Войтили у цій площині є дійсно визначними. Було б дуже корисним розглянути також здобутки українських мислителів у цьому та дотичних філософських

напрямах.